

Шут Микола Іванович

академік Національної академії педагогічних наук України, завідувач кафедри загальної та прикладної фізики фізико-математичного факультету НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор фізико-математичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України

Мій Вчитель Дущенко Віктор Павлович

Спробую висловити своє бачення окремих штрихів до портрету мого вчителя і наставника, завідувача кафедри загальної фізики, доктора технічних наук, професора Дущенко Віктора Павловича. Зупинюсь на рисах Дущенко В.П., талановитого лектора, вихователя студентської молоді. Лекціям професора притаманний дух творчості, проблемності, логічного викладу програмового матеріалу. У процесі лекції студенти могли вільно, за необхідності, спілкуватись із Віктором Павловичем. Лекції, окрім фактичного матеріалу, містили деколи невідомі, часто інтригуючі описи подій, явищ. Оцінку «незадовільно» професор ставив надзвичайно рідко.

Результатом його лекторської роботи стали написані у співавторстві підручники з курсу загальної фізики. Це були перші україномовні підручники з фізики для педагогічних інститутів і університетів України. Віктор Павлович був всебічно ерудованою інтелігентною людиною, вченим з великої літери, добре знаним у галузі тепломасообміну в динамічних системах. Наукові семінари, керівником яких він був, відрізнялись всебічним і ґрунтовним обговоренням проблеми. Значна увага приділялась філософським проблемам фізики.

Як відомому в Україні та за її межами вченому Віктору Павловичу було доручено в системі академії наук (АН) УРСР керувати підсекцією «Теплофизические свойства веществ» секції «Тепломассообмен в технологических процессах». Керівником секції був академік АН УРСР, доктор технічних наук, професор, директор інституту технічної теплофізики

АН УРСР Толубинський Всеволод Іванович. Обов'язки вченого секретаря підсекції було доручено виконувати мені. Колегами по науковій роботі у В.П. Дуценка були відомі вчені. Назву декількох з них: ректор Київського Державного педагогічного інституту імені О.М. Горького, відомий математик, академік НАПН України, доктор фізико-математичних наук, Лауреат державної премії України в галузі освіти, Заслужений діяч науки і техніки України, професор Шкіль Микола Іванович; академік АН БРСР, доктор технічних наук, професор, директор інституту тепломасообміну АН БРСР Ликов Олексій Васильович; доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи Чесноков Михайло Миколайович; доктор хімічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки СРСР, завідувач відділом Інституту фізичної хімії АН СРСР Бартенєв Георгій Михайлович та інші. У подальшому житті саме професор Бартенєв Г.М. разом з професором Дуценком В.П. були консультантами у підготовці моєї докторської дисертації «Теплові процеси і релаксаційні явища в полімерах і композиціях на їх основі», яка була захищена у 1990 році.

Виступ академіка Шута М.І. на семінарі 5 листопада 2015 р.

Віктор Павлович вдало поєднував свої енциклопедичні знання з притаманним йому системним прогностичним мисленням. Це особливо яскраво проявилось у підготовці в 1980 році прогностичної записки щодо перспектив розвитку теплофізики в Україні на 20 років, таке завдання було отримано на замовлення АН СРСР. Саме підготовка такого важливого для розвитку науки в Україні документа розкрила всі яскраві сторони талановитого вченого, що добре розумів шляхи розвитку науки та її значення для України. Переглядаючи нині окремі частини цього документа, можу стверджувати, що саме завдяки таланту вченого Дуценка В.П. окремі напрямки розвитку науки знайшли своє підтвердження. Зокрема, це стосується явищ надпровідності та розвитку теплоенергетики.

Віктор Павлович створив наукову школу в галузі теплофізики дисперсних і полімерних систем. Члени наукової школи Дуценка В.П. надалі стали відомими працівниками освіти: ректорами (професор Колупаєв Борис Сергійович, професор Кучерук Іван Митрофанович, професор Худай Берен м. Чарджоу), проректорами педагогічних інститутів і університетів, докторами наук стали Буляндра Олексій Федорович, Шут Микола Іванович, Колупаєв Борис Сергійович, Луцик Петро Павлович. Із учнів наукової школи Віктора Павловича академіком Національної академії педагогічних наук України обрано автора цих спогадів Шута М.І.

Працелюбству Віктора Павловича можна було лише заздрити. Його домашній кабінет був заставлений книгами різних галузей наук, творами літературного жанру. Працював Віктор Павлович, переважно, ночами і надто багато палив цигарок. Серед улюблених були цигарки «Герцеговина флор», «Казбек».

Коли Віктор Павлович працював завідувачем кафедри, п'ять років поспіль, я мав нагоду виконувати обов'язки секретаря кафедри. Відмічу риси характеру, притаманні Віктору Павловичу, як керівнику, це завжди виваженість рішень і спокійний стиль розмови. Мені не приходилось чути підвищені нотки в голосі навіть тоді, коли здавалось, втриматись було

неможливо. Багато ідей Віктора Павловича було реалізовано в наших спільних працях, доробок яких становить біля 60 наукових праць.

Пам'ять про наукового керівника кандидатської дисертації, наукового консультанта докторської дисертації, професора, доктора технічних наук Дуценка Віктора Павловича і до тепер живе в моїх спогадах. На кафедрі, в пам'ять про Віктора Павловича, встановлено барельєф, іменем професора В.П. Дуценка названо малу лекційну фізичну аудиторію, в якій є куточок, де розміщена інформація про Віктора Павловича, вченого і педагога.

Аудиторія № 320 імені професора Дуценка В.П.

***

Спогади академіка Шута М.І. про В.П. Дуценка

Шановні присутні, я хочу доповнити доповідь Т.Г. Січкаря. Як мені свого часу стало відомо, виникла проблема на московському заводі хімічного машинобудування, ми щільно працювали з московськими підприємствами. Полімерні матеріали не могли досушити до необхідної кондиції, всі вироби з них через деякий час просто розвалювались. З цією проблемою звернулись до Віктора Павловича, він на той час був вже відомим у галузі саме сушіння. Присутній Анатолій Петрович Дринь, який 20 років разом з Віктором Павловичем працював, і Петро Олексійович Возний – послідовники цієї школи. Саме вони розробили технологію сушіння полімерних матеріалів. У нас на кафедрі, у лабораторії теплофізики спеціально зберігаються, як діючий експонат, сушильні терези. Це унікальна технологія сушіння, за ці

дослідження, за унікальне відкриття сушіння полімерних дисперсних матеріалів, Віктор Павлович і науковий колектив здобув диплом ВЦРПС Ради Міністрів СРСР. Цей диплом у нас є, він зберігається, і я ще раз підкреслюю вагомий внесок у науку кафедри В.П. Дуценка тоді ще Радянського Союзу. Вражає ерудованість Дуценка В.П.. Пригадую, одного разу, коли разом з ним і колегами ми йшли по вулицях Києва і раптом проходячи повз одного з будинків, він почав розповідати, що в цьому будинку була масонська ложа і розповів цілу історичну лекцію про цей будинок, про масонів, особливо про італійських масонів і київську масонську ложу. Прямого відношення до науки фізики не мало, але це говорить про надзвичайну ерудованість, начитаність і широкий світогляд як людини.

Хотів би розказати ретроспективу розвитку кафедри загальної фізики. Коли завідувачем кафедри був Дущенко Віктор Павлович, я був секретарем кафедри, ця посада надзвичайно нас здружила, ми разом бували у багатьох містах України і колишнього Радянського Союзу, неодноразово в Москві, Ленінграді, Мінську. З 1991 року я очолив кафедру загальної та прикладної фізики. Засновник Георгій Георгійович Де-Метц, професор, завідувач кафедри фізики 1932-1941 р.р.; Олександр Калістратович Бабенко професор, завідувач кафедри фізики 1944-1953 р.р.; Михайло Федорович Казанський, професор, завідувач кафедри фізики 1953-1957 р.р.; Валентин Костянтинович Мітюров, доцент, завідувач кафедри загальної фізики 1957-1968 р.р.; Віктор Павлович Дущенко, професор, доктор технічних наук, завідувач кафедри загальної фізики 1968-1985 р.р.; Іван Тихонович Горбачук, професор, кандидат фізико-математичних наук, завідувач кафедри загальної фізики 1985-1986р.р.; Юрій Архипович Пасічник, професор, доктор фізико-математичних наук, завідувач кафедри загальної фізики 1986-1991 р.р.. З 1991 року я очолюю кафедру, власне ідеї, які Віктор Павлович зароджував, пробую впроваджувати у життя. Аудиторія № 320 названа на честь Віктора Павловича Дуценка. Є куточок, там знаходиться його докторська дисертація, опис його діяльності, історичні фото з колективом кафедри, з колективом

фізико-математичного факультету. Під час проведення лекцій студентам я пропоную ознайомитись, хто був засновником наукової школи на кафедрі загальної і прикладної фізики. Кабінет Віктора Павловича Дуценка завідувача кафедри звичайно змінився, з'явився персональний комп'ютер, за яким я працюю, на стенді додалися нагороди і відзнаки кафедри та моєї особисті. Спільні три посібники у співавторстві з Горбачуком І.Т., істинним послідовником школи Дуценка, який редагував всі праці, що виходили з під пера. Вченими нашої кафедри видається наукова література, підручники, посібники. Нещодавно спільно з Володимиром Федоровичем Заболотним, доктором педагогічних наук, професором з Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського, учнем і продовжувачем наукової школи В.П. Дуценка, завершили навчальний посібник з історії фізики, де складова української науки викладена найповніше, наскільки це нам вдалося. Тарас Григорович Січкарь, нині професор кафедри, перший мій і В.П. Дуценка аспірант, який захистив дисертацію з дослідження полімерів в Одесі у 1985 році. Навчально-методична робота і навчально-наукова база кафедри представлені шістьма лабораторіями: лабораторія механіки, лабораторія електрики і магнетизму, оптики, атомної і ядерної фізики, спецфізпрактикуму, молекулярної фізики. Лабораторія молекулярної фізики, - це історична лабораторія, у нас на кафедрі І.Т. Горбачук створив цю лабораторію, а завідувачем лабораторії у цей час був В.П. Сергієнко - нині доктор педагогічних наук, професор. Це перша зразкова лабораторія у нашому тоді інституті. Ця лабораторія і зараз має цілком пристойний вигляд. Лабораторія спеціального фізичного практикуму для магістрів, яку очолює Янчевський Леонід Каземірович і професор Левандовський Всеволод Всеволодович, це «хрещені батьки» цієї лабораторії. На базі цієї лабораторії проводяться студентами дослідження спеціального фізичного практикуму для написання магістерських робіт, досліджують і захищаються аспіранти. Лабораторія має дипломи, авторські свідоцтва. Під науковим курівництвом професора Січкаря Тараса Григоровича і моїм студенти стають переможцями

Всеукраїнських конкурсів студентських наукових робіт з фізики, займають перші місця. Розроблено комплекс для фізико-хімічних досліджень – прилад для розпізнавання запахів, він створений разом з Інститутом телекомунікацій і глобального інформаційного простору Національної академії наук України. Тобто наші співробітники кафедри і сьогодні, як і Віктор Павлович, що співпрацював з науковцями Національної академії наук України, продовжують цю співпрацю. Даний прилад впроваджений у навчальний процес підготовки магістрів. На його основі розроблений цілий ряд лабораторних робіт та лекційних демонстрацій. Ми маємо тісні контакти і потужну базу з Інститутом електрозварювання імені Є.О. Патона НАН України. Нами спільно розроблено новітні підходи до зварювання армованих багатошарових полімерних труб. На сьогодні наші магістри виконують наукові дослідження на експериментальній установці у науковій лабораторії Інституту електрозварювання імені Є.О. Патона. За наукові дослідження у галузі теплофізики полімерних нанокомпозитів, сформованих під впливом ультрафіолетового опромінення, отримано свідоцтво і авторське право на модель. Кафедра бере участь у міжнародних конференціях. Результатом конференції у Львові став трирічний договір, спільно з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка і одним із німецьких університетів на тему «Новітні нанокарбон-полімер композити з екрануючими та тепловими властивостями». Також підтримуємо контакти з Інститутом проблем матеріалознавства імені І.М. Францевича НАН України, будемо продовжувати роботи щодо вуглецевих наповнених епоксидних композитів або нанотрубками. Продовженням школи Дуценка В.П. є доктори наук, науковим консультантом яких був я.

Це Сергієнко Володимир Петрович, заступник першого проректора, завідувач кафедри комп'ютерної інженерії НПУ імені М.П. Драгоманова, Заслужений працівник освіти України, академік АН вищої освіти України, доктор педагогічних наук, професор.

Заболотний Володимир Федорович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фізики і методики навчання фізики, астрономії Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського.

Благодаренко Людмила Юріївна, професор, заступник завідувача кафедри, відповідальна за навчально-методичну роботу, доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної та прикладної фізики НПУ імені М.П. Драгоманова, відмінник освіти України.

Сусь Богдан Арсентійович, доктор педагогічних наук, професор кафедри фізики Державного університету телекомуніканій.

Касперський Анатолій Володимирович, доктор педагогічних наук, кандидат фізико-математичних наук, професор, академік АНВО України, Відмінник освіти України, завідувач кафедри прикладних природничо-математичних дисциплін Інженерно-педагогічного інституту НПУ імені М.П. Драгоманова.

Спадщина професора Дущенко В.П. продовжується у нас і наших учнях.